

Duik in het Curaçaose erfgoed

Muzik di zumbi. Muziek van Curaçao

Inhoud van lesbrief voor Middelbaar Onderwijs

- Les 1.** Maak kennis met muzik di zumbi
- Les 2.** De klanken van de muzik di zumbi
- Les 3.** Zo maak je de instrumenten!
- Les 4.** "African Rhythms in Curaçao"
 - Literatuur
 - Colofon
 - Verantwoording

NATIONAL
ARCHAEOLOGICAL
ANTHROPOLOGICAL
MEMORY MANAGEMENT
(NAAM)

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Muzik di zumbi. Muziek van Curaçao

Les 1. Maak kennis met muzik di zumbi

leerdoelen

- ◆ Je hoort een paar voorbeelden van muzik di zumbi van Curaçao.
- ◆ Je hoort wat de naam betekent.
- ◆ Je leert hoe muzik di zumbi is ontstaan.

begrippen

benta

Een muziekinstrument gemaakt van een taaie tak met een snaar. De benta wordt ook wel mondharp of mondboog genoemd.

de cultuur

Het totaal van gewoonten dat bij een volk hoort. Je krijgt je cultuur (ongemerkt) aangeleerd terwijl je opgroeit.

zumbi

Letterlijk betekent dit “spook”.

de emancipatie

Hier: De afschaffing van de slavernij door Nederland in 1863.

kunuku

Landbouwgrond.

de salonmuziek

Muziek die rond 1900 in cafés en restaurants werd gespeeld door een paar muzikanten. Vaak was dit ook dansmuziek.

de soundtrack

Het belangrijkste muziekstuk dat bij een film hoort.

kaha di òrgel

Dit muziekinstrument wordt ook wel ka'i òrgel en ka'i òru genoemd. Dit instrument klinkt bijna als een piano, vandaar ook wel de naam “cilinderpiano”.

de muziekstijl

Een bepaalde manier van muziek maken.

"Biba felis" is één van de CD's van Grupo Issoco

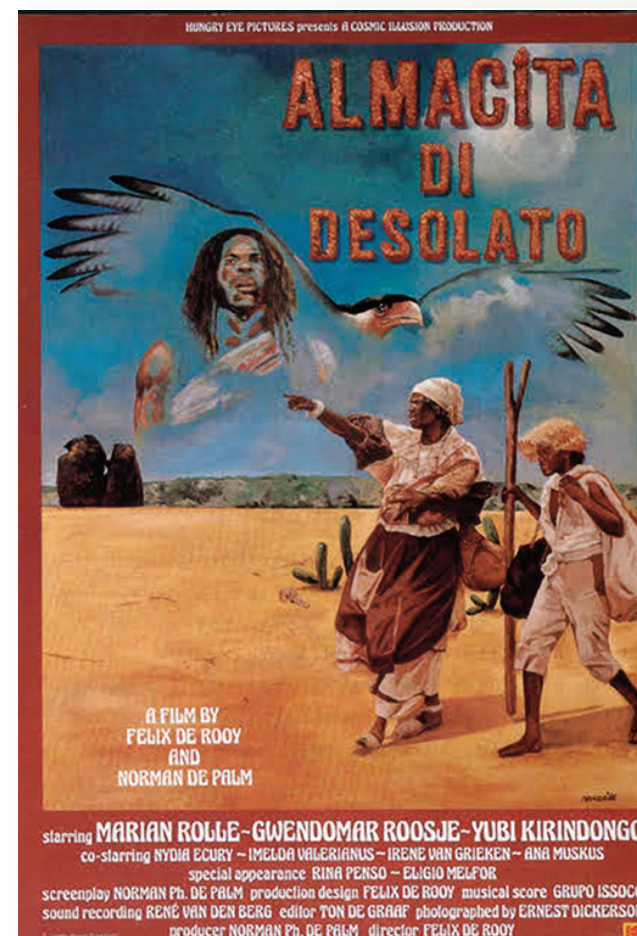
Muzik di zumbi

De muziek die je net hoorde, noemen we "muzik di zumbi". Het is één van de oudste muzieksoorten van Curaçao! **De oorsprong van muzik di zumbi ligt deels in Afrika en deels op Curaçao.** Daarover hoor je straks meer. Het is muziek die vroeger veel werd gespeeld op Curaçao en die je nu nog steeds wel hoort. Over deze muziek ga je in deze lessenserie meer horen. En je leert hoe je de instrumenten zelf kunt maken!

? Wat denk je als je de naam "muzik di zumbi" hoort?

Grupo Issoco

De muzik di zumbi die je hebt gehoord, wordt gespeeld door Grupo Issoco. Rudsel "Ruchi" Isidora, Russel Soleana en Javier "Juchi" Cordoba hebben de band in 1982 opgericht. De naam Issoco bestaat uit stukjes van ieders achternaam! **Russel Soleana heeft de benta leren spelen en muzik di zumbi kunnen maken dankzij Elis Juliana.** Elis Juliana was kunstenaar en muzikant en erg geïnteresseerd in de oude Curaçaose tradities. Elis Juliana was toen de laatste man op het eiland die de benta nog kon bespelen! Dankzij de muziek van Issoco hebben mensen wereldwijd kennis gemaakt met muzik di zumbi. **Hun soundtrack voor de film "Almacita di Desolato" heeft zelfs internationale prijzen gewonnen!**

De filmposter van "Almacita di Desolato"

Kijk naar Issoco's soundtrack voor de film "Almacita di Desolato"

Wat betekent "muzik di zumbi"?

In de naam "muzik di zumbi" hoor je "muzik" en "**zumbi**". "Muzik" is duidelijk, maar wat betekent "zumbi" nu precies? **Zumbi kun je het best vertellen met "spook".** Vaak associëren we het woord spook met iets engs. Bijvoorbeeld met de geest van een overleden persoon. Of zelfs bezeten raken door een geest. Als je erin gelooft, is dat natuurlijk eng! Vroeger vonden mensen elke donkere kamer, stille plek, eenzame weg of een onbekend geluid in de duisternis al eng. De zumbi zou zich hier verbergen! Vonden de mensen van vroeger de muzik di zumbi soms spookachtig?

? Wat is "zumbi" voor jou?

Weetje: Het woord "zumbi" komt van de naam "nzambi". Nzambi betekent "God" voor de mensen in die Congo in zuidelijk Afrika wonen!

Luister naar "**Ban bek den tempu**" van Grupo Issoco

? Heb jij deze muziek al eens eerder gehoord?

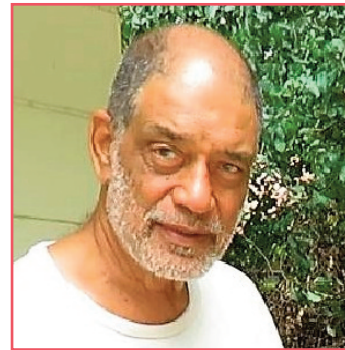
Muziek maken bij spookachtig licht

Muzik di zumbi heeft helemaal niets te maken met spoken of geesten, zeggen de muzikanten van Issoco. “**Zumbi**” verwijst alleen maar naar de **spookachtige sfeer die de muziek vroeger opriep**. Want muziek di zumbi werd op de **kunuku** gemaakt. In die tijd was er nog geen elektriciteit en de huisjes werden alleen maar verlicht met kleine olielampjes. Het was donker buiten de stad! Als de mensen over de **donkere kunuku** liepen, dan zagen ze zwakke lichtjes in de huisjes flakkeren. **Windvlagen** voerden de muziek aan en dan weer weg. Je wist niet waar het geluid vandaan kwam! En als je toch al gelooft dat overal zumbi's zijn, dan wordt deze mysterieuze muziek wel spookachtig!

Muzik di zumbi spelers in de kunuku

Muziek voor de voorouders

Richard Doest

Er zijn ook Curaçaoënaars die zeggen dat de muziek di zumbi wèl met geesten te maken had. **Richard Doest** bijvoorbeeld. Hij is muzikant en groot kenner van Curaçaoose en Afrikaanse muziek. **Volgens Richard werden met zumbi's de geesten van de voorouders bedoeld.**

“Vroeger waren de voorouders heel belangrijk voor veel Curaçaoënaars”, vertelt Richard. “Want je voorouders zijn altijd bij je. En zo kun je hen om raad vragen als je bijvoorbeeld moeilijke keuzes moet maken. En voorouders vinden het natuurlijk fijn om hun vertrouwde muziek te horen, zoals de muziek di zumbi. Nu zijn voorouders niet meer belangrijk voor Curaçaoënaars. Maar muziek is voor veel Curaçaoënaars nog steeds een spirituele ervaring!”

Hoe oud is muziek di zumbi?

We weten niet zeker hoe oud de muziek di zumbi van Curaçao is. **De eerste geschreven berichten over muziek di zumbi dateren van het eind van de 19e eeuw.** Toen was muziek di zumbi heel populair als **salonmuziek** in Willemstad! Het is de tijd van na **de emancipatie** van 1863, toen de slavernij eindelijk ophield te bestaan. Veel vrijgemaakte mensen verlieten de plantages om in de stad te gaan werken. Daar is de muziek di zumbi ontstaan zoals wij die nu kennen. **Want de Curaçaoose muzikanten gingen hun Afrikaanse instrumenten en ritmes combineren met Europese muziekstijlen die zij in de stad hoorden!**

Weetje: Deze versmelting van Afrikaanse en Europese muziekstijlen ontstond in de 19e eeuw op allerlei plekken in de Amerika's. Elke regio ontwikkelde haar eigen volksmuziek!

Afrikaanse herkomst

Als we kijken naar de tijd van voor de emancipatie, dan komen we dus in de tijd van de slavernij terecht. De slaafgemaakte mensen waren uit verschillende gebieden in Afrika geroofd, vooral van de westkust. Daardoor spraken zij verschillende talen en hadden ze andere **culturen** en ook eigen **muziekstijlen**. Op de plantages moesten slaafgemaakte Afrikanen en hun nakomelingen eeuwenlang dwangarbeid verrichten. Hun leven was heel zwaar. **Muziek en dans was vaak de enige troost en versterking die zij hadden!** Op de plantages speelden zij de muziek van hun Afrikaanse voorouders. Er ontstonden ook nieuwe muziekstijlen en daar zat de oudste vorm van de muziek di zumbi ook bij. Want de muziek di zumbi zoals we die op ons eiland kennen, is niet bekend in Afrikaanse landen.

Curaçaoose muzik di zumbi-spelers in 1963

Europese invloeden

Eind 19e eeuw hoorden de Curaçaoënaars dus allerlei nieuwe soorten muziek in de stad. Want migranten uit Europa namen hun eigen muziek en dansen ook mee naar ons eiland! Voorbeelden van die **Europese muziek** zijn de wals, de mazurka, de quadrille en de polka. De Curaçaose muzikanten wisten die Europese muziekstijlen snel te combineren met de Afrikaanse ritmes. Ze voegden ook een paar **westerse instrumenten** aan toe, zoals de triangel, fluit of gitaar. Een nieuwe en swingende muziek di zumbi was geboren! Arm en rijk, in de stad en op de kunuku: iedereen danste op deze nieuwe muziek di zumbi!

Weetje: In die tijd werden elke week dansavonden georganiseerd. Curaçaoënaars zijn altijd al dol op dansen geweest! De ene week danste men op de muziek di zumbi en de andere week op de muziek van de **ka'i òrgel**.

Ka'i òrgel

De ka'i òrgel werd aan het eind van de 19e eeuw uit Europa naar ons eiland meegenomen. Het was gelijk een sensatie! De ka'i òrgel klinkt bijna als een piano terwijl je alleen maar aan de zwengel hoeft te draaien! Allerlei populaire muziek van die tijd werd met deze ka'i òrgel gespeeld. Heel handig in een tijd dat er nog geen radio, mp3-spelers of smart phones waren! De zwengel draait in de kast een houten cilinder rond. Op die cilinder zijn duizenden kleine spijkertjes in een bepaald patroon geslagen. Daardoor slaan al die spijkertjes op hun beurt verschillende snaren in de kast aan en krijg je een melodie. De ka'i òrgel werd begeleid door een metalen wiri. Dit instrument heeft een scherp raspend en tikkend geluid. Zo werd de muziek swingender gemaakt!

Ka'i òrgel samen met een wiri speler

Ka'i òrgel met de zwengel, cilinder met spijkertjes en de snaren zichtbaar

En, vandaag de dag?

Muzik di zumbi wordt nog steeds gespeeld, bijvoorbeeld op feesten en op muziekfestivals. Ook zijn er nog meerdere muziekbands die zich door de muziek di zumbi laten inspireren. En er zijn meer mensen die de benta hebben leren spelen. Behalve Russel Soleana kunnen bijvoorbeeld ook Harry Moen en Richard Doest dit instrument goed bespelen. En wie weet, jij straks ook?!

Wil je meer weten?

De CD van Issoco vind je in de Openbare Bibliotheek op Scharloo.

♦ Als je wilt weten hoe de wals, mazurka, quadrille en polka klinken, zoek dan bijvoorbeeld op YouTube met de naam van de dans.

♦ Je vindt op YouTube ook meer muziek di zumbi. Zoek met de woorden “muzik di zumbi” en/of “Issoco”.

♦ Hier kun je ook de ka'i òrgel beluisteren. Zoek met de woorden “ka'i òrgel” of “kaha di òrgel”.

Honderden opnames van traditionele Curaçaose muziek vind je in de collectie “Zikinzá”. Elis Juliana en Pater Brenneker hebben deze muziek vanaf 1950 jarenlang verzameld. De “Zikinzá” collectie vind je bij NAAM en digitaal op http://dcdp.uoc.cw/zik-inza_collection.

Op de CD-rom “Muziek, sleutel tot de geschiedenis van Curaçao” (“*Músika, yabi pa historia di Kòrsou*”) vind je 90 muziekfragmenten, 20 video-opnames en 300 foto's van muziek van Curaçao. De CD-rom is te koop bij NAAM.

Tim de Wolf verzamelt muziek van Curaçao. Hij heeft honderden muziekfragmenten van Antilliaanse platen digitaal gemaakt! Je vindt de muziek op <http://www.audioarcheologie.nl/>.

In 2016 is het Museo di ka'i òrgel geopend. Je vindt het museum op Leliënberg bij Barber. Dit is het voormalige huis van de orgelbouwer Serapio Pinedo.

Opdracht 1.

Wat betekenen Afrikaanse muziek en dans voor jou?

Bespreek samen met je klasgenoten wat jij voelt en denkt als je muziek en dans uit Afrika hoort en ziet.

Les 2. De klanken van de muziek di zumbi

leerdoelen

- ♦ Je leert welke instrumenten bij de muziek di zumbi horen.
- ♦ Je hoort hoe deze instrumenten klinken.
- ♦ Je hoort welke andere instrumenten gecombineerd worden in de muziek di zumbi.

begrippen

de klankkast

Een holle, gesloten voorwerp met een gat erin. Bij het gat bevinden zich snaren of pinnen, zoals een gitaar, viool of een marimbula. De klankkast maakt de toon van de snaren of pinnen krachtiger.

het slaginstrument

Een muziekinstrument dat geluid maakt door erop te slaan. Bijvoorbeeld een trommel, een triangel en een wiri.

het trommelvel

Het vel van schaap of geit dat je over de opening van een hol vat heen spant. Zo maak je een trommel waarop je een ritme kunt slaan met je handen of met stokken.

chapi

De chapi is een hak. Het is landbouwgereedschap met een metalen blad aan een houten steel. De chapi wordt ook gebruikt als muziekinstrument. Muziek maak je door met een ijzeren pin tegen het metalen blad aan te tikken.

de hi hat

Een muziekinstrument in de vorm van twee bekkens die door het indrukken van een voetpedaal op elkaar tikken. De hi hat is een vast onderdeel van een drumstel.

ritmisch

Ritme is de basis van alle muziek. Je speelt een patroon van tonen, waarin je steeds dezelfde tonen benadrukt en andere juist niet. Herhaling van dat patroon maakt het ritme.

shèkere

Muziekinstrument gemaakt van een kalebas. De kalebas wordt bekleed met een netje met droge zaden. Als je de shekere schudt, rammelen de zaden tegen de kalebas aan.

agan

Vaak is de agan een afgebroken tand van een oude ploeg. Maar in feite is een agan elk stuk oud ijzer dat goed klinkt als je er tegen aan tikt!

Kijk naar het optreden van Grupo Issoco

Welke instrumenten herken jij in de muziek di zumbi?

De instrumenten van muziek di zumbi

In deze les gaan we **de instrumenten van muziek di zumbi zien en horen!** In het optreden van Issoco zagen we vier instrumenten van de muziek di zumbi: de benta, de wiri, de matrimonial en de tambú grandi. **Die combinatie van instrumenten is niet willekeurig gekozen.** Een muzikant hoort haarfijn welk instrument goed bij een ander instrument klinkt! De metalen wiri geeft bijvoorbeeld

een hard en raspand geluid, terwijl de metalen schijven van de matrimonial zachtjes rammelen. De tambú grandi is een grote trommel met diepe slagen en korte tikjes. De fluit of benta danst subtiel door al die klanken heen! De muziek di zumbi wordt met een fluit of een benta gespeeld, maar nooit met allebei tegelijk!

De instrumenten van Muzik di Zumbi

Hoe bespeel je de instrumenten?

We gaan nu een korte film zien, “Konose Bo Isla: Muzik di Zumbi”. Hierin laten twee bandleden van Issoco, Russel Soleana en Ruchi Isidora, ons de instrumenten van muzik di zumbi zien! We gaan horen hoe de verschillende instrumenten klinken en hoe ze worden bespeeld. Ook al versta je het Papiaments misschien niet helemaal, de beelden en de klanken spreken voor zich!

Kijk naar de film “Konose Bo Isla: Muzik di Zumbi”

De benta op een postzegel uit 1962

De benta

De benta is een houten boog die bespannen is met een snaar. Je houdt de boog met je linkerhand vast. Je zet de boog op zo'n manier op je dijbeen of knie dat de snaar bij je mond komt. **Met je rechterhand tik je een lang houten stokje tegen de snaar** aan, tussen de boog en je open mond. Je open mond gebruik je als **klankkast**. Je mondholte versterkt namelijk de trillingen van het stokje tegen de snaar! Daarom wordt het instrument ook wel 'mondboog of mondharp' genoemd. **In de linkerhand houd je ook een stokje of een mes vast.** Deze beweeg je omhoog of juist omlaag langs de snaar. Daarmee maak je de snaar korter of juist langer. En dat geeft verschillende tonen! Je kunt de klank van de benta ook veranderen door je **mondholte groter of kleiner** te maken. Of door je tong naar voren of juist naar achter te bewegen!

Weetje: Vroeger werd de fluit op Bándabou gespeeld en de benta op Bándariba. Waarschijnlijk was dat omdat op Bándariba de juiste palmbomen groeiden voor het maken van de benta!

Boventonen

Met de benta kun je ook boventonen maken. **De boventonen ontstaan door geluidstrillingen in je mondholte.** Als je op een bepaalde manier een grondtoon zingt, kunnen de trillingen van die klank zelf weer hogere geluidstrillingen creëren. Die hogere trilling hoor je dan als een extra toon. Die extra toon is de boventoon. Je kunt dit voor jezelf oefenen door de klank “uuuuuuuuuu” te zingen. Verander daarbij met de stand van je mond tot je die extra toon hoort!

Luister naar de boventonen van de benta

Weetje: De benta geeft geen hard geluid. Toch geeft de benta de ritmewijzigingen in het muziekspel aan! De tambú grandi pikt die wijziging meteen op. Daarom staan die twee instrumenten altijd naast elkaar!

De tambú grandi

De tambú grandi is een grote houten trommel die aan beide kanten met een trommelvel is bespannen. Dit **slaginstrument** geeft het basisritme van de muzik di zumbi aan. Meestal wordt de trommel op een stoel gezet. In beide handen houdt de speler een trommelstok vast. Met die stokken sla je op de trommelvellen voor **zware, doffe slagen**, en tegen de houten rand van de trommel voor **harde tikjes**. Je kunt ook nog je stok of hand tegen het linker trommelvel houden. Dan verander je de klank van de slag met de rechterhand!

De tambú grandi

De wiri

De wiri ziet eruit als een **doorgesneden metalen buis met ribbels aan de bolle kant**. Met een grote metalen spijker bespeel je de wiri. Als je over de ribbels strijkt, krijg je een raspend geluid. Vaak is de wiri van glimmend nikkelstaal gemaakt. Zo'n wiri geeft een schel geluid. Een wiri van ijzer geeft een zachter geluid.

De wiri

Hoe kun je een raspend geluid swingend maken? Luister naar Richard Doest en vertel wat hij doet!

Kijk naar Richard Doest en de ijzeren wiri

De matrimonial

De naam “matrimonial” komt van het Spaanse/ Papiamentse woord voor huwelijk (“matrimonio”). Maar waarom dat is, weten we nu niet meer! Het instrument wordt ook wel een **planksistrum** genoemd. De matrimonial bestaat inderdaad uit een smal, houten plankje. Daarop zijn met **stapeltjes metalen schijven** vastgemaakt, die losjes tegen elkaar aan **rammelen**. Het geluid van de matrimonial lijkt wel een beetje op de zachte rammelende slag van **de hi hat** van een modern drumstel. Dat hoorde je al in het filmpje. Je houdt de plank aan beide uiteindes met je handen vast en **stoot het ritmisch op een ondergrond**. Die ondergrond kunnen je dijbenen zijn wanneer je zittend speelt. Het geluid wordt harder als je op een stoelleuning speelt.

De matrimonial

De triangel

De triangel

De triangel ziet eruit als een **driehoek waarvan een hoek open gelaten is**. “Triangel” betekent dan ook “driehoek”. De triangel wordt meestal van een ijzeren staaf gemaakt. Je houdt de triangel aan een vinger of een touwtje vast. Met een ijzeren pin in je andere hand tik je tegen de binnenkant van de triangel aan. De beweging bij dat tikken is vaak als een rondje langs alle drie zijden. Het ritme wordt swingend als je één van de slagen harder maakt of juist weglaat. En als je de vingers tegen het ijzer houdt, maak je het geluid doffer!

Kijk naar Richard Doest en de triangel

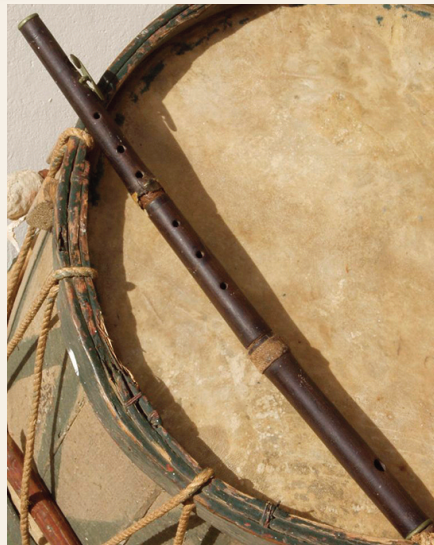
De fluit

Muzik di zumbi kan ook met een fluit gecombineerd worden, in plaats van met een benta. Hiervoor worden verschillende soorten fluiten gebruikt. In het filmpje heb je Russel Soleana op de **kimba tutu fluit** horen spelen. De kimba tutu is een holle buis met alleen maar openingen aan de uiteindes. Er zijn dus **geen gaten voor de vingers** zoals andere fluiten dat hebben! Je kunt **vijf verschillende tonen** maken door met je vingers het mondstuk en het uiteinde open te laten of juist af te dichten.

Drie soorten kimba tutu fluiten

Weetje: Muzik di zumbi wordt ook met de pikalo fluit of dwarsfluit gespeeld. Die fluiten werden vroeger door het militaire muziekcors gespeeld. Curaçaoënaars kwamen graag luisteren. En ze combineerden de Europese instrumenten graag met hun eigen muziek!

Pikalo fluit

Swingende combinaties!

Muzikanten **wisselen instrumenten graag af**. Want zo houd je de mensen aan het dansen! Vaak worden in de muzik di zumbi **de chapi** of **de agan** gebruikt. Dat zijn instrumenten gemaakt van oud ijzer uit de landbouw! De band **Issoco** combineert de fluit en tambú grandi graag met **Afrikaanse instrumenten**. De djembe en sabar trommels, de balafon en de **shèkere** maken de muziek erg swingend! Issoco weet zelfs hiphop met muzik di zumbi te combineren!

“Pa bo medita” van Issoco

De instrumenten van Issoco

Wil je meer weten?

Kijk naar Richard Doest en de koperen matrimonial

Kijk naar Russel Soleana en de kimba tutu.

Je vindt meer traditionele Curaçaose instrumenten op de website van NAAM, www.naam.cw, onder de tab “Publikatie: en “Serie Cultureel Erfgoed”.

Meer informatie over boventonen vind je op de website <http://www.boventonen.nl/boventonen/>

Opdracht 1.

Maak muziekinstrumenten van alledaagse materialen!

Alles wat mooi klinkt, is een muziekinstrument! En dat kan ook een voorwerp zijn dat helemaal niet bedoeld is als muziekinstrument!

- ◆ Zoek thuis of buiten een voorwerp dat mooi of grappig klinkt. Bijvoorbeeld een pan of kistje om op te trommelen, of een holle buis die je rond zwaait. Denk ook aan zachte geluiden, zoals flesjes met water waar je in blaast of een bezem waarmee je ritmisch over de grond veegt.
- ◆ Oefen met een groepje leerlingen een muziekstuk in. Maak er een filmpje van!

Inspiratie nodig? Kijk bijvoorbeeld op YouTube onder “Stomp out loud”.

Stuur je filmpje naar NAAM!

Kijk naar Oswin Pikero: muzik di zumbi met de dwarsfluit

Nu heb je alle instrumenten van de muzik di zumbi gehoord. Welke instrumenten komen oorspronkelijk uit Afrika denk je?

Les 3. Zo maak je de instrumenten!

leerdoelen

- ◆ Je hoort hoe Afrikaanse instrumenten op Curaçao terecht zijn gekomen.
- ◆ Je leert hoe je de instrumenten van muzik di zumbi kunt maken.
- ◆ Je ziet hoe de benta gemaakt wordt.

begrippen

mondi

De mondi is begroeid met bomen en struiken. Het is geen landbouwgrond.

raspu

Een rasp, maar ook een instrument dat een raspend geluid maakt.

het betonijzer

Een stalen staaf. Betonijzers worden in de bouw van huizen gebruikt om betonnen vloeren sterker te maken.

het nikkelstaal

Een metaalsoort met zilveren kleur.

vibreren

Trillen.

kachu

Een toeter gemaakt van een uitgeholde koehoorn. De hoorn wordt dunner geschaafd voor een beter geluid. Er wordt een gat bij de punt van de hoorn geboord. Hier blaas je in, terwijl de linkerhand de opening groter of kleiner maakt. Zo krijg je verschillende tonen.

gogorobí

Een fluitje gemaakt van een kleine kalebas met twee gaatjes erin.

Afrikaanse instrumenten op Curaçao

In de vorige lessen hebben we kennis gemaakt met de muziek di zumbi en met de instrumenten die daarin bespeeld worden. We hoorden al dat een aantal van die instrumenten van oorsprong Afrikaans zijn. Op de Curaçaose plantages leefden slaafgemaakte mannen en vrouwen die in Afrika al muziekinstrumenten bespeeld hadden. En wisten hoe je deze instrumenten moest maken. Deze kennis is honderden jaren lang van generatie op generatie doorgegeven! In deze les leer je hoe jij deze instrumenten zelf kunt maken.

? Weet je nog welke instrumenten van oorsprong Afrikaans zijn?

Zelf instrumenten maken

In de Curaçaose **mondi** vonden deze mannen en vrouwen materialen waarmee ze hun eigen muziek konden maken. Van de lange kalebas konden ze bijvoorbeeld een **rasp-instrument** maken en van kleine kalebasjes een **fluitje (gogorobi)**. Voor de benta bleken de taaiste houtsoorten op het eiland geschikt. Maar ook van afvalmateriaal werden muziekinstrumenten gemaakt. Bijvoorbeeld een lege ton voor een trommel (**tambú** of **tambú grandi**). Of een hak die niet meer voor de landbouw gebruikt kon worden als slaginstrument (**chapi**). En zelfs een koehoorn werd gebruikt: als een toeter (**kachu**)!

? Wat denk je, is het lastig of simpel om deze instrumenten te maken?

De karawara

De wilde kalebas

De benta

De boog van de benta maak je van een taaie tak van een **karawaraboom** of van een **wilde kalebasboom**. De verse tak voor de boog is recht als je die van de boom hebt gekapt. Je kunt hem **krom buigen**, wanneer je de tak eerst boven een vuurtje **verhit**. De warme tak zet je aan één zijde klem. Daar buig je de tak met kracht, en met steeds een paar centimeter tegelijk, tot je een boogvorm hebt. **De spanning van de boog houd je vast met de snaar**. De benta is gelijk klaar om op te spelen!

De kokospalm groeit overal op ons eiland en geeft een snaar die een jaar lang gebruikt kan worden.

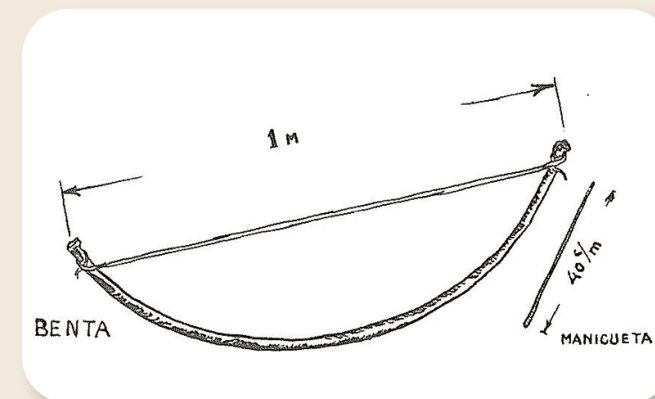
De benta-snaar

De snaar voor de benta maak je van een tak van de kokospalm of van de palmiet. Je hebt een lange reep bast van de onderkant van de palmtak nodig. Het beste gebruik je een tak die al wat droog en geel is. De kunst is om deze reep bast in één keer van de tak af te snijden, zonder dat die breekt! Daarna schraap je de zachte binnenzijde van de bast met een mes weg. Dan houd je een heel dunne reep bast over. De snaar wind je om de uiteindes van de boog heen, op zo'n manier dat de snaar zichzelf vastklemt. De klank van de boog vertelt je of de spanning voldoende is! **Het stokje (manigueta)** waarmee je boven in de boog tegen de snaar tikt, maak je het beste van een takje van de schubappelboom.

De palmiet (een Mauritiuspalm) is zeldzaam, maar geeft een snaar die soepeler is en jarenlang meegaat.

👁️ Kijk naar “Russel Soleana maakt een snaar voor zijn benta”

De juiste afmetingen voor een benta

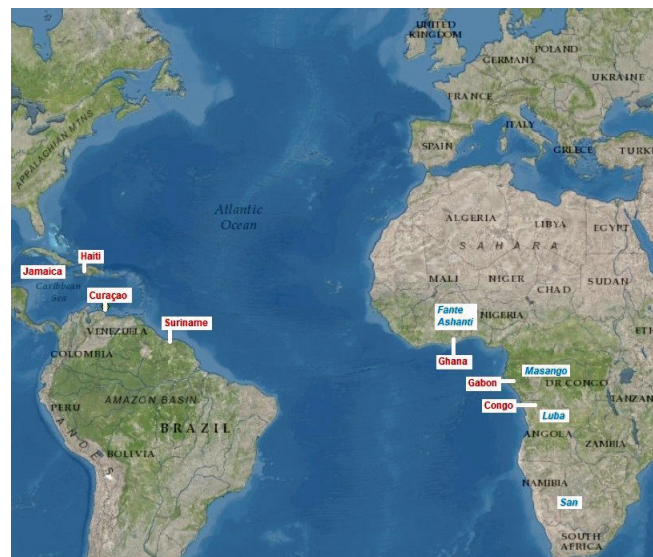

De onderzijde van de kokospalm

Weetje: Nu wordt de benta-snaar ook wel van plastic gemaakt. Dat brede, platte plastic waarmee je dozen dicht kunt binden, is daar heel geschikt voor! Je hoort nauwelijks verschil tussen een benta met een palm-snaar of plastic snaar!

De benta in Afrika

Ook in verschillende Afrikaanse landen worden mondbogen nog als instrument bespeeld. De San mensen in zuidelijk Afrika gebruiken de boog, waarmee ze op wild jagen, ook om muziek mee te maken! Ook het Luba volk in Congo en de Masango in Gabon maken muziek met een mond-boog. En de naam 'benta'? Deze klinkt bijna hetzelfde als de '**obentá**' in de Twi taal van de Fante en Ashanti volkeren in Ghana! De mondboog is zeker ook op Jamaica en in Venezuela, Colombia en Suriname gebruikt, en waarschijnlijk op nog wel meer eilanden. Op Jamaica is de boog nog steeds bekend als 'gerrabenta' en bij onze zuiderburen als 'marimba'. In Suriname komt de boog nu niet meer voor.

De kimba tutu

De kimba tutu fluit wordt het liefst van een holle bamboestengel gemaakt. Hier heb je een bamboe stengel van ongeveer een halve meter nodig. Een verse bamboestengel heeft een zachte vulling die je eruit moet halen. Dat gaat het beste met een gloeiend hete staaf, bijvoorbeeld van **betonijzer**. Want deze brandt ook dwars door harde verbindingen van de bamboestengel heen! Je hoeft geen gaatjes in de bamboestengel te boren. Want de kimba tutu heeft alleen twee openingen aan de uiteindes!

De bamboe

Kimba tutu van bamboe

Weetje: Je kunt ook een aluminium buis of zelfs een plastic pvc-buis gebruiken voor een kimba tutu-fluit!

De tambú grandi

Een tambú grandi werd vroeger van een afgedankte houten ton gemaakt. Je haalt de deksel en de bodem uit het tonnetje. Daarvoor in plaats **span je een geitenvel over beide openingen**. Je zet het vel vast met een hoepel. Deze hoepel kun je goed van een taaie wortel van de indju-boom maken. De randen van het vel flap je om de hoepel heen. Daarna naai je het vel met een dun touw aan de hoepel vast. Vanwege het vel wordt deze hoepel ook wel de 'vleeshoepel' genoemd. De randjes van het vel knip je netjes af.

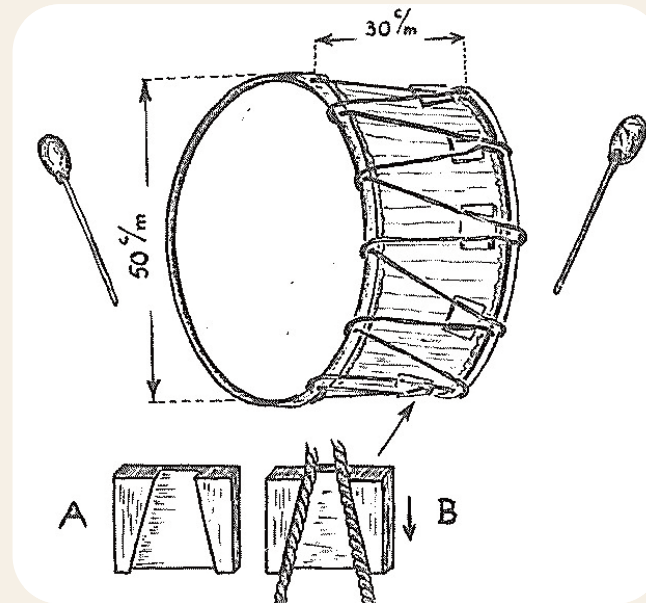
Soms wordt een tweede hoepel gebruikt om het vel goed tegen de vleeshoepel aan te drukken. Deze hoepel is van een houten latje gemaakt. In het latje zijn gaatjes geboord voor het touw waarmee je de trommelvellen op spanning brengt.

Trommelvel vastzetten met één hoepel of met twee hoepels

Trommelvellen op spanning brengen

De trommelvellen moeten flink op spanning staan om goed te klinken. Die spanning maak je met een touw. Je zigzagt een touw van de hoepel met het ene trommelvel naar de hoepel met het andere trommelvel. Dat doe je net zolang tot je de hele trommel bent rond gegaan. Je trekt het touw goed strak en zet het vast. Je kunt dit touw en dus de trommelvellen nog verder op spanning brengen met een houten klosje (tortola). Dat klosje klem je onder twee delen van het touw vast. In het klosje zit een uitgesneden inkeping, waar het touw in valt. Wanneer je zo'n klosje naar beneden schuift, trek je de twee delen van het touw verder naar elkaar toe.

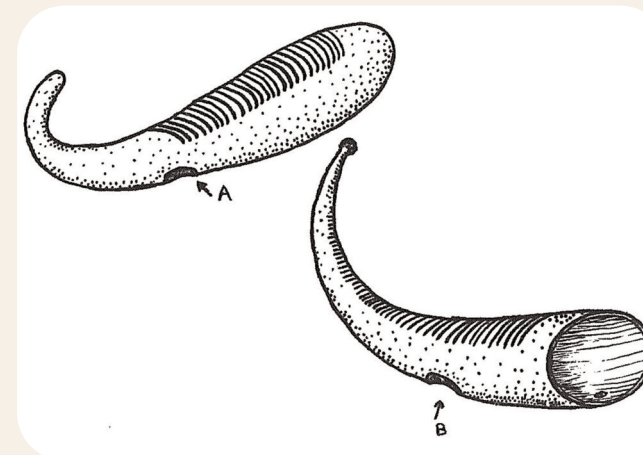
Deze tambú grandi is opgespannen met klosjes

Weetje: Trommelstokken kun je kant en klaar kopen. Vroeger maakte je deze zelf door een stuk doek om het uiteinde van de stok heen te wikkelen.

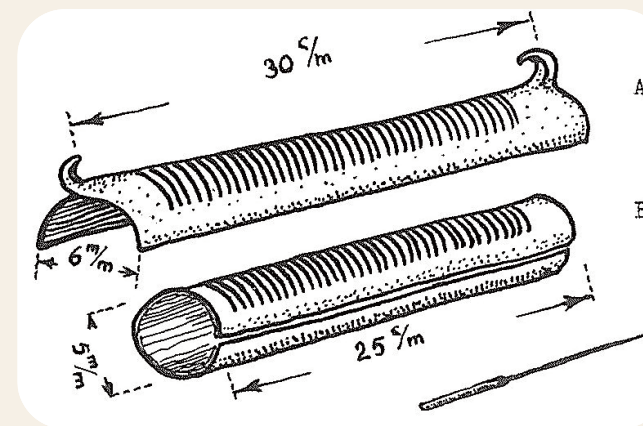
De wiri en raspu

De wiri voor de muziek di zumbi heeft de vorm van een halve cilinder. Wiri's met een spleet worden voor de tumba-muziek gebruikt. De moderne wiri wordt van nikkelstaal gemaakt. Hij is zo'n 25 tot 40 cm lang en ongeveer 5 cm breed, met ribbels aan de bolle kant. Deze wiri kun je kant en klaar kopen. Vroeger werd de wiri van ijzer gemaakt. Een ijzeren wiri klinkt minder schel.

Nog langer geleden, voor 1900, maakten de mensen een rasp-instrument van een lange kalebas of van een koehoorn. Dit instrument werd raspu genoemd. De kalebas en koehoorn werden eerst uitgehold. Daarna werden in de buitenkant parallelle ribbels uitgesneden, en ook gaten voor je duim en middelvinger aan de onderkant. Je strijkt met een stokje van bot of metaal over de ribbels heen. Dat geeft een raspend geluid dat veel zachter is dan dat van de metalen wiri.

De raspu van een lange kalebas

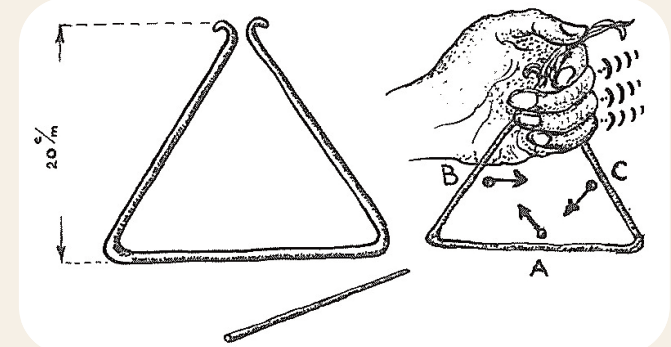

De twee soorten wiri's

Weetje: Aan het eind van de 19e eeuw werden de triangel en matrimonial aan de muziek di zumbi toegevoegd. De raspu werd vervangen door de metalen wiri met zijn schelle geluid. Die klanken vonden de muzikanten goed bij elkaar passen.

De triangel

De triangel wordt van een ijzeren staaf gemaakt van hooguit een centimeter dik. De smid smeedt de gloeiend hete staaf tot een gelijkzijdige driehoek. Triangels zijn 20 tot 25 centimeter lang. Eén hoek blijft open. Meestal zijn de uiteindes naar buiten toe omgebogen.

De triangel

De matrimonial

Tenslotte de matrimonial. **De basis van dit instrument is een houten plankje.** Dit plankje is ongeveer een halve meter lang, 8 centimeter breed en 3 centimeter dik. De matrimonial maakt een rammelend geluid dankzij de stapeltjes metalen schijven. **De schijven zijn vaak gewoon dekseltjes van conservenblikken.** Je maakt drie stapeltjes van minstens drie dekseltjes. Je slaat de stapeltjes met schijven met een lange spijker vast op de plank. Doe het wel zo dat de schijven gemakkelijk langs de spijker kunnen schuiven. Het geluid wordt beter als je alle dekseltjes een klein beetje krom buigt, dan kan de lucht tussen de schijven namelijk beter **vibreren**. En die vibratie bepaalt het geluid! Vaak worden de spijkers met een ijzerdraad verbonden voor nog meer vibratie!

De deksels van conservenblikjes zijn de basis voor de matrimonial!

Wil je meer weten?

Meer uitleg over de instrumenten uit deze les vind je in het Papiaments-talige boekje van Elis Juliana (1976), *Guia Etnologiko No. 1*. Curaçao. Je kunt het boekje inkijken bij Mongui Maduro Library.

Als je traditionele Curaçaose instrumenten in het echt wilt zien, kun je terecht bij NAAM. Maak wel eerst een afspraak. Kijk daarvoor op www.naam.cw.

- ◆ In Kura Hulanda Museum in Otrobanda zijn veel Afrikaanse muziekinstrumenten te zien.
- ◆ In het Tula Museum in Knip en in het Savonet museum zijn veel traditionele Curaçaose muziekinstrumenten. Ook de instrumenten van de muzik di zumbi!

Weetje: De schijven van de matrimonial worden ook wel speciaal van koper gemaakt. Want die geven een mooiere klank!

Opdracht 1.

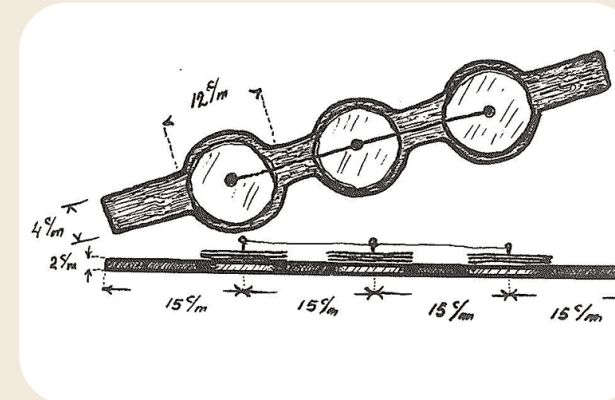
Maak zelf een muziekinstrument van afvalmateriaal!

Je mag een bestaand instrument namaken of helemaal zelf bedenken. Belangrijk is, dat je muziekinstrument goed klinkt! Om je een beetje op weg te helpen, staan hier drie voorbeelden van muziekinstrumenten.

1. Maak zelf een matrimonial.

Met behulp van de tekeningen en foto's van de matrimonial in de les kun je dit instrument zelf namaken!

- ◆ Werk met 2 tot 4 leerlingen samen.
- ◆ Verzamel minstens 9 dekseltjes van conservenblikjes en een smal plankje.
- ◆ Schuur het plankje glad.
- ◆ Sla gaten door de dekseltjes op zo'n manier dat elk schijfje losjes langs de spijker kan bewegen.
- ◆ Verdeel de dekseltjes over 3 stapeltjes in het midden van de plank.
- ◆ Zorg dat er aan de uiteindes van het plankje ruimte voor de handen over blijft en dat de stapeltjes elkaar niet raken.
- ◆ Spelen maar! Sla het instrument halverwege je dijbenen, niet op je knieën!

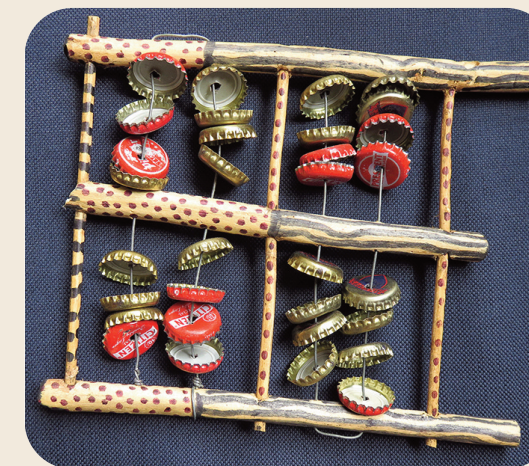

De bouwtekening van de matrimonial

2. Bedenk zelf een ratel.

Dopjes van (bier)flesjes ratelen sterker dan een matrimonial.

- ◆ Verzin zelf een ratelvorm!

Een ratel van bierdopjes

Les 4. African Rhythms in Curaçao

We sluiten deze lessenserie over de muziek di zumbi af met de documentaire "African Rhythms in Curaçao" van Corry van Heyningen, gemaakt in opdracht van Curaçao Tourist Bureau. Hierin krijg je de bekendste Curaçaose muziekstijlen gepresenteerd. De oorsprong van al deze ritmes ligt in Afrika!

Eerst zie je de muziek di zumbi. Die zul je intussen wel herkennen! Daarna zie je fragmenten van de tambú, tumba en ook van de Curaçaose jazz. Al deze muziekstijlen hebben zich in de loop der tijd op hun eigen manier op ons eiland ontwikkeld. Herken jij de Afrikaanse ritmes en instrumenten?

 Kijk naar "African Rhythms in Curaçao"

Weetje: De documentaire is in het Engels gesproken. Als je dat lastig vindt, let dan vooral op de beelden en de muziek!

Wil je meer weten?

Je kunt Russel Soleana van Issoco op je school uitnodigen! Hij komt graag nog veel meer vertellen over muziek di zumbi en andere muziekstijlen, en ook over het maken van instrumenten!

Literatuur

Doest, Richard (2011), *Pampuna a pari kalbas. (A Pumpkin gave birth to a Gourd). Di Afrika pa Karibe*. Eksposishon di instrumentonan musikal dediká na Elis Juliana. Landhuis Bloemhof. Curaçao.

Gansemans, Jos (1989), *Volksmuziekinstrumenten, getuigen en resultaat van een interetnische samenleving (Aruba, Bonaire, Curaçao)*. Koninklijk museum voor Midden-Afrika, Annalen Menswetenschappen nr. 128, Tervuren.

Jones, Claire (1992), *Making Music: Musical Instruments in Zimbabwe Past and Present*. Baobab. Academic Books.

Juliana, Elis (1976), *Guia Etnologiko No. 1*. Curaçao.

Midgley, Ruth ed. (1977), *Encyclopedie van muziekinstrumenten*. Uitgeverij Helmond B.V., Helmond.

Palm, Edgar (1978), *Muziek en Musici van de Nederlandse Antillen*. De Curaçaosche Courant N.V.

Römer, René A., red. (1977), *Cultureel mozaïek van de Nederlandse Antillen: constanten en varianten*. Walburg Pers. Zutphen.

Stedman, John Gabriel (1796) *The Narrative of a Five Years Expedition against the Revolted Negroes of Surinam*, London. Vertaald als: *'Reize naar Surinamen en de binnenste gedeelten van Guiana'* (1800), Amsterdam.

Tulp-Verheijde, Marianne (1e versie doctoraal scriptie), *'Muzik di zumbi'* op Curaçao.

Wolfert, Sinaya R. en Jeanette van Ditzhuijzen (2009). *Curaçao: religions, rituals & traditions*. KIT, Amsterdam.

CD's en internet:

CD *"Biba Felis"* van Issoco.

Film *"Almacita di Desolato"* van Norman de Palm en Felix de Rooy (1986), met soundtrack van Issoco, muziek di zumbi. [Http://nfdb.film totaal.nl/nederlandse_film.php?id=544](http://nfdb.film totaal.nl/nederlandse_film.php?id=544)

CD-rom *"Muziek, sleutel tot de geschiedenis van Curaçao"* (*"Músika, yabi pa historia di Kòrsou"*) met 90 muziekfragmenten, 20 video opnames en 300 foto's van muziek van Curaçao. Samengesteld door leteke Witteveen, NAAM). Fundashon Curaçao 500. KIT Tropenmuseum.

Colofon

Website <http://www.audioarcheologie.nl/>, van Tim de Wolf. Met muziekfragmenten van Antilliaanse platen en opnames van Radio Hoyer uit de 20ste eeuw.

Website http://dcdp.uoc.cw/zikinza_collection, waar de collectie “*Zikinzá*” van Elis Juliana en Pater Brenneker te vinden is.

Website <http://sambumbu.com/> met duizenden anecdotes van pater Brenneker over het vroegere leven van Curaçao. Hieronder ook beschrijvingen over muziek.

Website <http://www.naam.cw>, onder tab 'Publikaties' en 'Serie Cultureel Erfgoed'. Hier vele beschrijvingen over traditionele muziek-instrumenten van de ABC eilanden.

Tekst en projectcoördinatie:

Wynne Minkes

Grafische vormgeving:

Ariadne Faries

Vertaling Papiaments:

Merly Augusta

Foto's en films:

Wynne Minkes, tenzij anders vermeld.

Redactie:

Esther Mietes (D7 archeologie).

Digitale ondersteuning:

Rianne Hellings (Kuki+Ko)

Financiering:

UNESCO,
Prins Bernhard Cultuurfonds Caribisch Gebied en
NAAM

© Stichting NAAM

Met dank aan

Russell Soleana (Muzikant en oprichter van Issoco)

Richard Doest (Muzikant en instrumentbouwer, kenner van Afrikaanse (muziek)culturen, betrokken bij de oprichting van Issoco)

Marianne Tulp-Verheijde (Etnomusicoloog, doet wetenschappelijk onderzoek naar muziek di zumbi)

Merly Augusta (Docent Papiamentu, zangeres Curaçaose volksliedjes, lid van Grupo Trinchera)

Verantwoording

Voorpagina

Muzik di zumbi gezelschap, met Chan Baralt, Luciano Koots en Feliciano Fecunda. Gebruikt voor de poster “*UNESCO and Cultural Heritage*” (foto uit 1963. Collectie van NAAM).

Les 1. Maak kennis met muziek di zumbi

De twee prenten van *muzik di zumbi en de ka'i òrgel* zijn van Philip Rademaker. Gemaakt voor kalender van Curaçao 500 en Refineria Isla (Curazao) S.A. (Richard Doest, 1999).

De muziek “*Ban bek den tempu*” is van de CD “Biba felis” van Issoco. Toestemming van Russel Soleana.

De film “*Almacita di Desolato*” is gemaakt door Norman de Palm en Felix de Rooy (1986). De film speelt zich rond 1863 af op Curaçao (foto van film-poster door René Wissink, Atelier ARGOS). Toestemming van Norman de Palm en Felix de Rooy.

Informatie voor weetje over de betekenis van het woord “zumbi” komt van Richard Doest.

Muzik di zumbi gezelschap, met Chan Baralt, Luciano Koots en Feliciano Fecunda. Gebruikt voor de poster “*UNESCO and Cultural Heritage*” (foto uit 1963. Collectie van NAAM).

Foto van geopende ka'i òrgel. Fotocollectie voor de poster “*UNESCO and Cultural Heritage*” (foto UNESCO, Sonny Rifaela).

Informatie over ka'i òrgel komt van Iteke Witteveen (artikel “*Our Awesome Ka'i Orgel (Music Box) Tradition*”.

<https://1000awesomethingsaboutcuracao.com/2013/07/31/679-our-awesome-kai-orgel-music-box-tradition/>

De “*Zikinzá*” collectie van Brenneker en Juliana wordt beheerd op NAAM. De collectie is in samenwerking met NAAM publiekelijk toegankelijk gemaakt via Dutch Caribbean Digital Platform: http://dcdp.uoc.cw/zikinza_collection ("partnercollectie" van NAAM).

De Sambumbu serie van Pater Brenneker met beschrijvingen van o.a. muziek is nu ook digitaal beschikbaar op <http://sambumbu.com/> (een initiatief van Carib Publishing).

Les 2. De klanken van de muzik di zumbi

Benta speler. Gebruikt voor de poster “*UNESCO and Cultural Heritage*” (foto uit 1963. Collectie van NAAM).

Foto van Grupo Issoco en opname van Issoco optreden van https://www.youtube.com/watch?v=SPb_i6VcOTw, . Beide met toestemming van Russel Soleana.

Foto van Muzik di Zumbi instrumenten. De instrumenten zijn door Richard Doest gemaakt.

Het filmpje “Muzik di zumbi” behoort tot de serie “*Konose bo isla*” van de Stichting Uniek Curaçao. Met toestemming van de Stichting en van de maker Catrien Ariëns.

Postzegel uit 1962 met een benta. Van Cpost International, beschikbaar gesteld door het Postmuseum).

De boventonen van de benta is geluidsopname T285 uit de Zikinzá collectie van Brenneker en Juliana (bij NAAM) en op http://dcdp.uoc.cw/zikinza_collection. Met toestemming van NAAM.

Ijzeren wiri, de triangel en de koperen matrimonial worden door Richard Doest bespeeld. Met toestemming van Richard Doest.

Informatie over de manier van instrumenten bespelen: voorgedaan door Richard Doest. Literatuur van Gansemans (1989) en Marianne Tulp-Verheijde (scriptie).

Informatie over de herkomst van naam 'matrimonial' komt uit Gansemans (1989, pag. 117).

Foto van de instrumenten van Issoco (kaft van CD “*Biba Felis*” van Issoco, permissie Russel Soleana).

Muzik di zumbi fragment met dwarsfluit komt van de CD-rom “*Muziek, sleutel tot de geschiedenis van Curaçao*” (“*Músika, yabi pa historia di Kòrsou*”), samengesteld door Iteke Witteveen, met toestemming van Iteke Witteveen en NAAM.

Muziek “*Pa bo medita*” komt van de CD “*Biba Felis*” van Issoco, permissie Russel Soleana.

Opnames waarin Russel Soleana speelt de kimba tutu. Met toestemming van Russel Soleana.

Les 3. Zo maak je de instrumenten!

De informatie voor het kader 'De benta in Afrika' komt uit gesprekken met Richard Doest en uit literatuur van Juliana (1976, 4-5), Gansemans (1989, 84-85) en Stedman (1813, 298).

Film van het maken van de bentasnaar met Russel Soleana. Toestemming van Russel Soleana.

Informatie in het weetje over plastic benta snaar komt van Russel Soleana.

Alle zwartwit tekeningen van de instrumenten zijn gemaakt door Elis Juliana (*Guia Etnologiko nr. 1*, 1976). Met toestemming van NAAM.

De informatie over het maken van de benta en de kimba tutu fluit komt van Russel Soleana.

De informatie over het maken van de tambú grandi, wiri, triangel en matrimonial komt van Richard Doest en uit literatuur van Gansemans (1989, 42, 117, 121, 132) en Marianne Tulp-Verheijde (scriptie, 20-21, 71).

Foto's van trommelvel: met één hoepel vastgezet (trommel van Richard Doest) en trommelvel met twee hoepels opgespannen (trommel in NAAM, foto Richard Doest).

De informatie in het weetje over de combinatie van triangel en matrimonial met de schelle metalen wiri komt van Marianne Tulp-Verheijde (scriptie).

Les 4. "African Rhythms in Curaçao"

De documentaire "*African Rhythms in Curaçao*" is gemaakt door Corry van Heyningen. Met permissie van Corry van Heyningen en Curaçao Tourist Bureau.